

Kiss Róbert Károly
AZ APPONYI KOLLÉGIUM
SZEGEDI TÖRTÉNETE

A TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZETI TANÁRKÉPZÉS
RÖVID TÖRTÉNETE

Az 1867-es kiegyezést követő időszak számos vonatkozásban teremtett lehetőséget az országban a közösség egészét érintő problémák megoldásához. Ennek keretében alkotta meg báró Eötvös József kultuszminiszter azt a törvényt, amely a teljesség igényével próbálta felszámolni az oktatási rendszer egészét érintő hiányosságokat. Ennek keretében az 1868. évi XXXVIII. tc. céljaul tűzte ki az alsó fokú iskolák tömeges létrehozását, amely viszont az így felduzzasztott tanári, illetve tanítói kar képzésének biztosítását tette szükségessé. A kiegyezést követően szaporodnak a tanítóképző intézetek. Ezen belül is megfigyelhető az állam által felállított intézetek számarányának óvatos növekedése.

A tanítóképezdei tanárok ebben az időben – mivel az idézett törvény a tanítóképzőkben oktató tanárok képzéséről és képzettségének követelményeiről nem rendelkezik.¹ – igen különböző tudományos és intézményi háttérrel rendelkeztek, közöttük nem alakult ki olyan szakmai kapcsolat, amely elősegíthette volna a tanári kar egységesülését. Ezt jelzi az a tény is, miszerint ezen tanárok négy csoportból regrutálódtak alapvetően. Így akadtak közöttük okleveles középiskolai tanárok, bölcsész fakultást végzett és külföld tanítóképzőkben oktatók, polgár iskolai tanítók és olyan pedagógusok, akik maguk is tanítóképzőt végeztek. Nagy szükség volt tehát arra, hogy a tanítókat képző tanárok esetében is egységes elvek és szempontok által körülírt képzési feltételeket dolgozzon ki a kulturális tárca.

A kiegyezést követő időszakban a tanítóképző intézeti tanárok képzésének egységesítési törekvéseit eleinte egy felerősödő vitafolyamat fémjelezte. 1873-ban Heinrich Gusztáv² beszél arról, hogy a tanítóképezdei tanárok képzésében az elméleti és a gyakorlati, vagyis a szaktudományi felkészültség és a pedagógiai módszertan elveinek együttesen kell érvényesülnie. Emericzy Géza³ is eszerint vélekedik azzal a kiegészítéssel, hogy a szaktudományok ok-

¹ *1100 év törvényei.* Forrás: Internet: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360>

² Irodalomtörténész-filológus, 1873-tól tanítóképző-intézeti és középiskolai tanár-vizsgáló bizottsági tag

³ Göttingenben bölcsélet-doktori oklevelet nyert. Az 1869–1870. évet Németország, Angliában és Ausztriában töltötte, s ezen országok nép- és tanítóképző iskoláinak ügyét tanulmányozta. 1871-ben az Iglói Állami Tanítóképző-intézet igazgatójának nevezték ki.

tatását a tanárok részére az egyetemre kell bízni. A 70-es években e tárgyban megjelenő tanulmányok jelentős része osztja azt az álláspontot, miszerint a tanítóképezdei tanárok képzését az egyetem keretein belül kell megoldani. Eltérő álláspontot képviselt a pedagógiai képzőintézet atyja, Gyertyánffy István. E szerint azok a tanárok, akik korábban polgári iskolában oktattak, ennél fogva a tanítóképzőben szereztek képesítést, nagyon jól megállták a helyüket a tanítóképezdek katedráin is. Ebből kifolyólag az egyetemi keretek helyett helyesebb, ha a tanítóképezdőben képzett tanerő alkotja később ugyan ennek az intézménynek a tanári karát.

A tanárképzés egységesítése mellett nagy hiányosság volt az is, hogy a tanítóképezdekben oktató tanárok semmilyen képesítő vizsga letételére nem voltak kötelezve.

Ilyen előzmények után születik meg 1887-ben a Trefort Ágoston nevével fémjelzett a tanítóképző intézeti tanárok képzését a teljesség igényével szabályozni akaró miniszteri rendelt. A képzést Gyertyánffy elképzeléséhez igazodva a tanítóképezdek keretein belül oldották meg. Hallgatók csak olyanok lehetnek, akik a polgári iskolai tanítóképzőt jeles eredménnyel végezték, valamint „jellemük és nevelői tulajdonságuk alkalmassá tette őket a pályára”. A rendelet a tanárképző intézmény számára munkaterv megalkotását írta elő, amelynek célja volt a képzés minden területének szabályozása, azonban nem foglalkozott a tanári képesítés kérdésével. Ezen keretek között folyt tehát a tanítóképző intézeti oktatás a következő, 1897-es reformig. A képzés helyszínét két különálló intézmény biztosította. A férfiak számára a Paedagogium, a nők számára pedig az Andrassy úti tanítóképző intézetek váltak anyaintézménnyé.

A közben megnyilvánuló bírálatok és reformjavaslatok hatására, melyek elsősorban a korábbi egyetemi részképzés fontosságát hangsúlyozták, 1897-ben némileg megváltoztatták a képzés rendjét. Alapjaiban nem nyúltak hozzá a 87-ben megálmodott képzési alapokhoz, megnyitották viszont az utat a tanárjelöltek számára, hogy a szaktárgyak vonatkozásában a Paedagogium falain kilépve az egyetemen is hallgassanak stúdiumokat. E mellett a tanárjelöltek számára végbizonyítvány megszerzését írta elő, mint képesítési követelmény. Ez a rendelet sem rendezte megnyugtatóan a tanárképzés teljes menetét, s bár az önálló kollégium létesítésének gondolata már felmerült egyes javaslatokban, a képzés helyét továbbra is a két tanítóképző intézet falain belül hagyta.⁴ A következő lépésben, 1906-ban Apponyi Albert minisztersége idején oldódik meg az utolsó nagy probléma, a képesítés kérdése. A rendelet alapjaiban ugyan nem érintette a tanítóképzés korábban felállított rendszerét, de a képzés végén a leendő tanárok az újonnan felállított Országos Tanárképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottság előtt tesznek záróvizsgát, melyet egy, a rendelet mellékletét képező ügyviteli szabályzat szerint kellett lefolytatni. A záróvizsga sikeres letételével a hallga-

⁴ TÓTH 1996. 13-28.

tók oklevelet szereznek. Ezen felül a képzés alapjai bővültek annyiban, hogy a továbbiakban nem csak a polgári iskolai tanítóképzőkből kerülhettek diákok a tanítóképzési tanárjelöltek közé, hanem egy különbözőzeti vizsgát követően a végzett középiskolai tanárok számára is megnyílt ez a lehetőség.

Mindezekon túlmenően, mintegy keretbe foglalva a tanárképzést rendelkeznek egy kollégium felállításáról, amely tanrenddel, a hallgatók tanulmányainak segítségével, a gyakorlati munka ellenőrzésével, az idegen nyelv elsajátításának és a testi nevelés lehetőségének biztosításával igyekszik önállóvá és intézményessé tenni a tanítóképzési tanárok oktatását.

Ennek értelmében két bentlakásos intézményt állítottak fel. A férfiak részére az I. kerületi polgári iskolai tanítóképzővel egységben az I. ker.-i Győri úton, a nők képzésére pedig az Erzsébet Nőiskola mellett a VII. ker.-i István úton. Az Apponyi miniszterrel elnevezett kollégiumok szervezeti és működési szabályzatát a korábbi tanárképzésről szóló rendeletek figyelembe vételével alakították ki. A célok megfogalmazásán túl a szabályzat rendelkezik a kollégiumok igazgatásáról, a szakvezető tanárokról, a kollégiumi tanulmányokról, a didaktikai gyakorlatokról, a tagok felvételéről, jogairól és kötelességeiről.

A kollégium létrehozásával Apponyi Albert elsődleges célja az volt, hogy a tanítóképzési tanárképzést az 1868-as keretek közül kiemelve önálló, intézményesített formában működtesse tovább. Az alapgondolat szerint kívánatosnak tartották, hogy a tanárképzésen részt vevők olyan hallgatók legyenek, akik a tanítóképzőt maguk is elvégezték. Ezért kapott jelentőséget a korábban Gyertyánffy István nevével fémjelzett koncepció, miszerint a tanítóképzési tanárképzést kívánatos a tanítóképzés keretében megoldani. Ha ez ebben a formában nem is maradt fent, azért a tanítóképzők önmagukban is fontos intézményei maradtak a tanárképzésnek.⁵

AZ APPONYI KOLLÉGIUMOK MŰKÖDÉSE, SZERVEZETE

Az Apponyi kollégiumok szervezeti és működési szabályait egy a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium által kiadott rendelet alapján állították össze. A rendelet a képzés célját a jelöltek általános pedagógiai és filozófiai ismeretein keresztül a tanítóképzés feladatainak, módszereinek, rendszerének elsajátításában jelöli meg. A jelöltnek egy-egy szakcsoportba foglalt tárgykörben korábbi ismereteinek kiegészítése, valamint a szakcsoporton belül legalább egy tárgynak mély tudományos jellegű elsajátítása a feladata.

Az Apponyi kollégiumok szervezetenként a mindenkorai vallás és közoktatásügyi miniszter alá lettek rendelve, aki miniszteri biztos útján gyakorolta irányítói teendőit. Közvetlen vezetést az igazgató látta el, aki nem volt más,

⁵ TÓTH 1996. 37-49.

mint a kollégiummal egységben működő polgári tanítóképző igazgatója.⁶ Az igazgató mellett nagy jelentőségű testület volt a szakvezető tanári értekezlet, ahol a kollégium tanulmányi és egyéb ügyeit jegyzőkönyvezetés mellett tárgyalták meg, s ha kellett határozatokat terjesztettek a miniszteri biztos felé. Ugyancsak jelentős szerepük volt a kollégiumi felvételekben, amennyiben ők maguk javasolták meghatározott szempontok szerint egy-egy jelölt felvételét, vagy elutasítását. Ezek a javaslatok a minisztériumba futottak be, ahol a végső döntés megszületett.

A szakvezető tanárok feladata elsősorban persze a tanárjelöltek tanulmányainak segítése, irányítása, a gyakorlati képzésben való részvétel volt. Oktató-nevelő munkájuk mellett kutatói tevékenységet is folytattak. Munkájukról félévente jelentést készítettek, valamint véleményezték az alájuk tartozó hallgatók munkáját is. A jelentéstételi kötelezettség kiterjedt a hallgatók és ezen belül a kollokviumon részt vettek létszámáról. Ezen felül rövid statisztikával kellett az eredményeket számba venni.⁷ Egy közgazdaságtan előadó, így zárja jelenését: „*A hallgatók szorgalmasan látogatták az előadásokat, a mulasztott órákat igazolták. Kifogásolható talán csak az, hogy e körből kevés tudományos munkát olvasnak, ami azonban a túlterheltséggel magyarázható. Egyébként a hallgatóság fegyelme és szelleme kifogásolhatatlan.*”⁸

A tanárjelöltekké az válhatott, aki a képzésben felvett szakcsoport tárgyából a tanítóképzőben jelest, a többi tárgyból legalább jó minősítést szerzett.

A rendelet a képzési időt két évben állapítja meg, melynek során az elméleti képzést az egyetemen, a gyakorlatit pedig a minisztérium által kijelölt elemi iskolai tanítóképzőben. A képzés az előbb említettek szerint 5 szakcsoportban, vagy a mai kifejezéssel élve szakpárban folyt, ezek voltak a filozófia-pedagógia, a magyar nyelv és irodalom-történet, magyar nyelv és irodalom-német nyelv és irodalom, történet-német nyelv és irodalom, mennyiségtan-természettan, valamint földrajz-természettan. Ezen szakcsoportok egyik tárgya úgynevezett főtárgynak, míg a másik melléktárgynak minősült. A főtárgyak és a melléktárgyak elsajátításán túl minden jelölt köteles volt megszerezni a pedagógia és a filozófia tárgykörén belül egyfajta általános műveltséget. Az adott szakcsoportokból a rendelet határozta meg a lehallgatandó minimum óramennyiség, valamint kollokviumok számát.

Az elméleti képzésre a rendelet szerint a miniszter jelöl ki egy egyetemet, amely értelemszerűen a kezdeti időkben a Pázmány Péter Tudományegyetem volt. Az elméleti képzés mellett rendelkeznek arról, hogy a képző egyetem székhelyén a gyakorlati képzés kivitelezésére egy tanító és egy tanítónőképző inté-

⁶ A VII. ker.-i kollégiumnak rövid ideig (1920. febr.-1922. márc.) vezetője volt a később Szegeden egyetemi katedrát kapó és a József Attilával való konfliktusáról is ismert tanár, Horger Antal

⁷ VKM. 11980/1906. évi rendelete. In.: Magyar Tanítóképző 1906. 207-211.

⁸ Apponyi Kollégium iratai. CSML VIII. 22. Apponyi Kollégium iratai 3. doboz

zet is kerüljön kijelölésre. Itt a hallgatók az intézmény igazgatójának irányítása alatt hospitálnak és 4 heti időintervallumban végzik tanítási gyakorlatukat. A tanítással kapcsolatos közvetlen vezetést a tanító(nő)képző szakvezető tanára látja el.⁹ A didaktikai gyakorlatról külön bizonyítványt állít ki az iskola.

A rendelet ezt követően rendelkezik az úgynevezett Apponyi kollégiumok felállításáról. Megkülönbözteti a külső és a belső tagokat, utóbbiakat, mint ösztöndíjas jelölteket különbözteti meg előbbiektől. A jelöltek számára mindenféle mellékfoglalkozás tiltott volt.

A kollégium feladatkörével kapcsolatban kiemeli minden egyes hallgató tanulmányi rendjének megállapítását, a tanulmányok segítését és kiegészítését, az iskolai gyakorlat ellenőrzését, a latin és legalább még egy idegen nyelv megszerzését, valamint a testi nevelés lehetőségének megteremtését.¹⁰ Hogy mennyire vette komolyan az intézmény akár a testi neveléssel kapcsolatos feladatait, arra jó példával szolgál a minisztérium 1909. októberében kézhez kapott levele, amelyben az alábbiak szerint utasítja a kollégiumot: „A magasminisztérium magáéává tevén a tanárképző intézeti tanárság nemcsak szellemi, de testi kiképzését is elrendelte, hogy a collegium tagjai a társadalmilag annyira szükséges és kívánatos vívásban oktatást nyerjenek.”¹¹

Fontos része a rendeletnek a képesítéssel kapcsolatos szabályrendszer. A képesítést a tanítóképző intézeti tanárok vizsgálóbizottsága előtti zárószigorlat letételével lehet megszerezni. A bizottság elnökből, alelnökből, meg nem határozott számú tagból és egy jegyzőből áll. A tagok között szükségszerűen jelen kell lennie az adott vizsgázó szakcsoportja tárgyait oktató egyetemi tanárnak. A képesítő vizsga egyébiránt egy írásbeli zárthelyi dolgozatról és egy nyilvános szóbeli vizsgából állt. Ehhez járult még az, hogy a kollégiumi tanulmányok folyamán elsajátított egyéb készségeket, mint például a nyelvismeretet már a képesítő vizsgálati folyamodványban igazolni kellett. A sikeres vizsgát követően a jelölt pergamenre írt oklevelet kap egy Magyarország címerét ábrázoló és a Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottság felirattal.¹² A sikertelen vizsgát tett hallgatók kétszer próbálhatják

⁹ 1920 előtt a vezető tanári státusz nem volt szabályozva. Ezt követően a miniszter határozatot hozott arról, hogy vezető tanári állást csak pályázat útján lehet betölteni, törekedve arra, hogy a gyakorlati életbe bevált tanerő juthasson ilyen státuszhoz. Ebben a minőségébe őket külön díjazás illeti meg

¹⁰ VKM: 11890/1906. évi rendelet

¹¹ CSML VIII. 22. Apponyi Kollégium jegyzőkönyvei 2/1 kötet

¹² Az oklevél szövege: Tanári oklevél. Mi, Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottsági elnök és tagok bizonyítjuk, hogy NN. úr ki 1885-ben Mezőpaniton született, magyar honos, az 1902. évben népiskolai tanító oklevelet, középiskolai bizonyítványt, az 1905. évben nyelv-történettudományi szakcsoportból polgári iskolai tanító oklevelet szerzett, ezek után főiskolai tanulmányait a magyar- és német nyelv és irodalom tárgyakból, mint tanítóképző-intézeti tanári szakcsoport-

meg újra a záróvizsgát, második sikertelen pótvizsga után végleg elbocsátandó.¹³ A rajztanárképzésben nem hoztak létre külön bizottságot, hanem egy minden iskolatípusra kiterjedő rajztanár vizsgáló bizottság működött.¹⁴ A zenetanárok esetében a Zeneakadémián szerzett oklevél volt a képesítés alapja, melyet egy különbözeti vizsgával lehetett kiterjeszteni a tanítóintézetekre. 1922-ben, bizonyos didaktikai megfontolások előtérbe kerülése végett, felállították az Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló bizottságot.¹⁵

Itt rendelkezik az Szmsz az okleveles középiskolai tanárok diplomájának a tanítóképző intézeti tanári képesítésre történő kiterjesztéséről.¹⁶ Ennek módja, hogy a jelölt a tanárvizsgáló bizottság előtt egy kiegészítő vizsgát tesz, melynek középpontjában a pedagógiai és filozófiai ismeretek elsajátítása, illetve a népoktatás szervezetének az alapvető ismerete áll.¹⁷

A kezdeti sikerek és a hallgatók kiemelkedő szorgalma és eredményei ellenére a minisztérium 1913-ban a gyakorlati oktatás javára tovább növelte a hallgatói terheket. Ez részben a hospitálási óraszám növelése, részben pedig bizonyos adminisztratív jellegű kötelezettségek – mint a hospitálási napló-jegyzet, vagy az írásos tanítási terv – bevezetésén keresztül volt tetten érhető. Az intézkedésnek köszönhetően a tanárképzésben kissé a gyakorlati oktatás vált hangsúlyossá a szaktudományi felkészülés kárára.

Miközben 1918-ban a Paedagogiumot és az Erzsébet Nőiskolát főiskolai rangra emelték, az Apponyi kollégisták számára nagy előrelépést jelentett, amikor Finánczy Ernő előterjesztésére az immáron 6 féléves főiskolai és a 4 féléves tanítóképző intézeti tanárképzés az egyetemi képzéssel vált egyenértékűvé, tanulmányaik végén akár bölcsészdoktori minősítést szerezhettek.

jának tárgyaiból a budapesti tudományegyetemen sikerrel végezte és ezt a 11.890. számú szabályrendeletben megkövetelt módon és mértékben igazolta, előttünk az idézett szabályrendeletben körülírt képesítő vizsgálatot a magyar nyelv és irodalomból, mint főtárgyból kitűnő, a filozófia és pedagógia tantárgyakból dicséretes eredménnyel letette. Mindezek alapján NN. urat a magyar és német nyelv és irodalom szakcsoport tárgyainak magyar tannyelvű tanítóképző-intézetekben való tanítására a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztertől reánk ruházott hatalomnál fogva képesítettnek nyilatkoztatjuk. Ennek hitelére ezt az oklevelet kiadtuk és az Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottság pecsétjével és saját aláírásunkkal megerősítettük.

¹³ VKM 11890/1906. évi rendelet.

¹⁴ Az Apponyi kollégium első rajztanár évfolyama a következő összetételű bizottság előtt vizgázott: elnök: Szinyei Merse Pál, alelnök: Schulek Frigyes

¹⁵ VKM 11890/1906.évi rendelet

¹⁶ A tanárképzéssel foglalkozó szakemberek jelentős része még ellenezte, hogy ilyen fokú kooperáció legyen az egyetem és a tanárképzés között, néhányan viszont még hangsúlyosabbá tették volna az egyetemi részvételt.

¹⁷ VKM 11890/1906. évi rendelet

1920. június 4-ét követően a tanár és tanítóképzés struktúrája is átrendeződött. Az intézmények jelentős része a határon túlra került, megváltozott az egyházi és állami, valamint a férfi és a női képzés aránya. A határon túlra került intézmények tanári karának természetesen jelentős része lépte át a határt az anyaország irányába. A Kolozsvárról és Pozsonyból menekülő egyetemek a Polgári Iskolai Tanárképző épületében nyertek elszállásolást. Az Apponyi kollégistáknak jobbra nehézséget jelentő változások ellenére immár választhattak, hogy a három „budapesti egyetem” közül melyikben hallgatják le elméleti óráikat. A világháború és a trianoni döntést követő gazdasági válság a kollégium életét és a hallgatók életét is konkrétan érintette. 1924-ben egy rendelet kimondta, hogy a kollégiumban végzett tanárjelöltek főiskolai és egyetemi tanárok mellé helyezkedhetnek el asszisztensként. Ezzel a lehetőséggel több végzett kollégista is élt.¹⁸

Közben Klebelsberg Kunó kultuszminiszter tanügyi reformja keretében a polgári iskolai tanárképzést is a decentralizáció jegyében alakítja át. Azért, hogy „ne a fővárosban képezzék a zömmel vidékre kerülő tanárjelölteket”, a tanárképző intézetet Szegedre tervezi áthelyezni, annak lehetőségével, hogy később Debrecenben és Pécsen is felállítanak egy-egy tanárképzőt. A terv végül a tanárképzés reformjáról szóló 1927. évi XII. törvényben testesül meg, aminek értelmében az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a vele kapcsolatos Tanítóképző-intézeti Tanárjelöltek Apponyi Kollégiuma Szegeden folytatja működését.¹⁹ 1928-ban a két polgári tanárképző egyesülésével és szegedre költöztetésével az Apponyi kollégium jövője is változás előtt állt.

AZ APPONYI KOLLÉGIUM SZEGEDEN

Az 1929-es miniszteri rendelet jelentette a tanítóképző-intézeti tanárképzés következő állomását, amely a következőképpen rendelkezik a képzés helyéről és alapvető vonásairól. *„A tanítóképző-intézeti tanárképzés eddigi kereteit megtartva a tanárképzést az 1929-30-ik tanévtől kezdődően a szegedi Ferenc József Tudományegyetemmel és a szegedi Római Katolikus Tanítóképzővel és az ugyanottani Római Katolikus Tanítónőképzővel, utóbbiakkal, mint a tanárképzés gyakorlóiskoláival kapcsolatban, 1 évfolyamos intézmény formájában a 4 évfolyamú polgári iskolai tanárképzés fölé szervezem és a szegedi polgári iskolai tanárképző főiskola igazgató-tanács elnökének, mint a tanárképző intézeti tanárjelöltek egyesített férfi és női Apponyi-kollégiuma miniszteri biztosa felügyelete alá, s a polgári iskolai tanárképző főiskola igazgatójának, mint az Apponyi Kollégium igazgatójának vezetése alá helyezem.”*²⁰

¹⁸ TÓTH 1996. 81-97.

¹⁹ LADÁNYI 2000. 51.

²⁰ CSML VIII. 22. b. 2. doboz

A rendelkezés ezen kimondja, hogy az új képzési forma akkor lép életbe, amikor az első 4 évfolyamos polgári iskolai tanárképzős évfolyam befejezi tanulmányait. Hozzá kell tenni, hogy az egy éves képzési idő csak terv maradt, az átmeneti időben megnyilvánuló negatív reakciókat miatt.

Továbbra is az Apponyi kollégium maradt a tanárképzés szervezeti kerete. Az egy évfolyamos képzés egyetemi stúdiumait a Ferenc József Tudományegyetemen és a Szegedi Római Katolikus Tanító-, illetve a Szegedi Római Katolikus Tanítónőképző Intézetek padjaiban hallgathatták le. A szegeditől függetlenül Budapesten történt a tanítóképző intézeti zene és a rajztanárok képzése. A képzés 1934-től a polgári iskolai tanárképzőt végzetek számára két, a középiskolai tanári oklevéllel rendelkezők számára egy éves volt. A gyakorlati képzés az Országos Királyi Képzőművészeti Főiskolán folyt. A zenetanárok két éves képzése a Zeneművészeti Főiskolával kapcsolatban valósult meg.²¹

Szegeden 1929 őszén indult az első évfolyam. A kollégium első szegedi igazgatója Galamb Sándor, miniszteri biztosa Huszti József. A Szegeden megindult képzés a korábbiakhoz képest annyiban volt magasabb színvonalú, hogy 1932/33-as tanévtől csak olyan hallgatók lehettek a kollégium tagjai, akik a polgári iskolai tanárképző 4 évében minden egyes félévben a főtárgyukból az egyetemen is hallgattak előadást. A kezdeti nehézségek, így a képzés módjával kapcsolatban fennálló viták, a hallgatók és a tanárok csekély száma, az 1932-33-as tanévre megoldódtak.²²

1932-ben egyebek mellett ismét felvetettek egy előterjesztést a tanárképzés Budapestre való visszahelyezésének ügyében. Két ok motiválta ezt az elképzelést. Az egyik indok a képzést folytató egyetemmel, a másik a gyakorlati oktatást végző tanítóképző iskolával állt kapcsolatban. Az előterjesztők úgy látták, hogy Budapest biztosítani tudná, hogy a színvonalasabb és nagyobb presztízzsel rendelkező Pázmány egyetem lássa el az elméleti képzést. A fővárosi elhelyezés ezen felül azért tartották kívánatosnak, mert ezzel a szegedi egyházi tanítóképzőből állami tanítóképzőbe tudnák megoldani a gyakorlati oktatást. A szegedi tanári karból ezúttal Becker Vendel, a katolikus tanítóképző igazgatója intézte a minisztérium részére a leghevesebb reakciót. Érvei szerint az elképzelés nem csak a szegedi egyetemet, de a katolikus tanítóképzést is sértette. Becker szerint Szeged mellett szól, hogy a kisebb hallgatóság jobban biztosítja tananyagban való elmélyülés és a tanári karral való szorosabb kapcsolat lehetőségét. A tanítóképzőt ért kritikára, azal válaszol, hogy ez ideáig még senkit nem ért hátrányos megkülönböztetés nem katolikus vallása miatt, egyébként is tanítóképzők jelentős része ugyancsak katolikus irányítás alatt áll. Érvelését az alábbi szavakkal zárja: „Mind-

²¹ TÓTH 1996. 127-129.

²² TÓTH 1996. 104-109.

ezek alapján mély tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy a Tanítóképző Intézeti Tanáregyesület két előterjesztésének a fentiekben idézett kérésével szemben, az elméleti és gyakorlati kiképzés jelenlegi megoldását továbbra is érvényben hagyni szíveskedjék.”²³

A kollégiumi szakvezető tanári rendszer a korábbiakhoz képest nem változott. A tanárok értekezlete az igazgató melletti döntéshozó szerv volt, amely a felvételekről, segélyek, kedvezmények ügyében döntöttek többek között, valamint főként a jól bevált dialógus módszerének segítségével támogatták és felügyelték a kollégisták tanulmányait. A kollégisták külön lecke-könyvvvel rendelkeztek, amelynek alapján a tanári értekezlet félévenként értékelte és készített jelentést a miniszternek.

Az igazgató minden év elején a tanári testület értekezletén számol be a kollégium előző évi munkájáról. Az alábbi idézet Dr. Littke Aurél beszámolójából az „apponyis” hallgatók áldozatkész közreműködését bizonyítja az oktató munkában: „Készséggel rendelkezésre állottak az Apponyi Kollégium tagjai a gyakorló iskola igazgatóságának, amikor a betegségük miatt szabadságolt tanárok, illetőleg az egyik üres tanszék helyettesítéséről volt szó. Wagner Ferenc fél évig, Sáray Julianna 4 hónapig látta el a magyar nyelv tanítását heti 12-12 órában...”²⁴

Szervezetileg a kollégium szoros kapcsolatban állt a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolával, vezetése, tanári kara révén. A kollégiumnak nem volt önálló költségvetése, így pénzügyileg és adminisztratív szempontból is a főiskolától függött. Bizonyítja ezt a minisztérium 12.752/1932. IV. számú leirata, amely közli, hogy a főiskolának kiutalt költségvetési keretösszegén belül elkülönítve biztosítja az Apponyi Kollégium tanárainak szánt óradíjakat.²⁵ Ugyancsak szerves kapcsolat alakult ki a kollégium és az egyetem között. Utóbbi igyekezett megbecsülni, azt az évi mintegy 50 új rendkívüli hallgatót, akik részvétele egyszersmind új fejlesztési lehetőségeket is jelentett az egyetem számára. Az első szegedi évben engedélyezi az egyetem, hogy az „apponyis” hallgatók a nevében adják be pályázataikat.²⁶ A hallgatók egyetemen folytatott tanulmányai sikeresek voltak, több ízben fordul elő, hogy egyetemi tanáros tudományos segédzsmélyzetként alkalmazzák őket. Mindazonáltal előfordultak olyan esetek is, amikor a két intézmény között a tanárjelöltekkel kapcsolatban hatásköri vita alakult ki. Így egy 1936-os levélben abbéli panaszát fejezi ki az igazgató, hogy a természettudományi kar nem veszi figyelembe saját hatáskörét, miközben a kollégium hallgatóival kapcsolatban tesz javaslatot azok tanulmányi kedvezményeire és vizsgára bocsátásuk feltételeire. Ezen közben a tanulmányi kedvezmények és

²³ CSML VIII. 22. b. Apponyi Kollégium iratai 3. doboz

²⁴ CSML VIII.22. b. Apponyi Kollégium iratai 2. doboz 26/1936.

²⁵ CSML VIII. 22. b. Apponyi Kollégium iratai 2. doboz 12/1932.

²⁶ CSML VIII.22. b. Apponyi Kollégium iratai 2. doboz 35/1930.

a tanárvizsgálati bizottság elé bocsátás feltételei az Apponyi Kollégiumot illetné meg.²⁷ A képzés rendje és a tanárjelölt hallgatók egyetemi státusza a budapesti időszakhoz képest alig változott. Megmaradt, illetve kiegészült továbbá a kollégistáknak az a korábban megszerzett előjoga, miszerint immáron középiskolai érettségi vizsga nélkül is bölcsészdoktori képesítést szerezhettek.²⁸

Részben az egyetemmel, egyetemi polgársággal való szoros kapcsolattal függhet össze, hogy 1946-ban a főként természettudománnyal foglalkozó hallgatókat tömörítő Eötvös kollégium ún. Újjászervező Bizottsága kérvényezte az apponyis hallgatók Eötvös kollégiumba való felvételét, illetve ennek fejében bizonyos kötelezettségek alól való mentesítésüket.²⁹

Gyakorlati képzésüket illetően a férfiak a Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet Temesvári körúton lévő intézetében, míg a nők a Mi-asszonyunkról elnevezett Szegedi Római Katolikus Tanítónőképző Szentháromság utcai épületében kaptak lehetőséget. A gyakorlati oktatás szabályozását a tanítóképző intézet saját hatáskörében szabályozta. A hallgatóknak külön a gyakorlati oktatással kapcsolatos elméleti stúdiumok hallgatását is előírták. A gyakorlati tanítás részei voltak a tanítási órák látogatása, vezető tanárral folytatott megbeszélések, tanítás, az iskola adminisztrációjában való részvétel, heti egy alkalommal közös megbeszélés. Az adminisztratív kötelezettségekkel kapcsolatban az alábbiak szerint fogalmaz a szabályzat: „A gyakorló tanárjelöltek a már felsorolt kötelezettségeken túl részt vesznek az iskola minden működésében, hogy mentől jobban átéljék az iskola belső életének minden egyes mozzanatát.” A szabályzat végül a hallgatók szabadidejére is rendelkezik bizonyos kötelezettségekkel. Erre a célra külön teremben mélyülhetnek el a hallgatók a pedagógiai szakkönyvekben. Mind az első, mind a másodéves hallgatóknak 20 óra heti tanítás volt előírva, melynek egy részét a tanítóképzőben, másik részét pedig annak gyakorló iskolájában kellett letölteni.

A leendő tanárok vizsgáztatását az Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottság látta el, melynek elnökét, alelnökét és tagjait is a miniszter nevezte ki öt évre. A képesítő vizsga feltétele a négy félév elvégzésén túl, a didaktikai gyakorlat befejezése, valamint a latin és legalább egy modern nyelv ismerete volt. A bizottság minden vizsgázóról részletes jelentést készített a minisztérium számára, amelyre azért volt szükség, hogy az oktatási kormányzat minél hatékonyabban tudja elosztani a tanárokat a jövő tekintetében.³⁰

²⁷ CSML VIII. 22. b. Apponyi Kollégium iratai 2. doboz

²⁸ TÓTH 1996 114-115.

²⁹ CSML VIII. 22. b. Apponyi Kollégium iratai 5. doboz Ez a kezdeményezés elsikkadt, hiszen az Eötvös kollégium 1913-as megalakulása után ebben az évben, ha ideiglenesen is, de megszűnt.

³⁰ TÓTH 1996. 116.

A szegedi időszakban összesen 729 tanítóképző intézeti tanár kapott kinevezést. Bár a kollégium dolgozói évente állítottak össze kimutatásokat a hallgatóság összetételéről, statisztikai szempontból mégis kiemelkedő az 1942/43-as kimutatás, amely az egész főiskolára vonatkozólag készült és az időszak egyetlen hallgatói statisztikája volt. Ennek fényében erre az évre vonatkozólag tudjuk, hogy mintegy 49 hallgató vett részt a képzésben, férfiak és nők nagyjából egyenlő arányban. Felekezeti szempontból túlnyomó részt katolikus vallású hallgatók. Csupán egy hallgató volt, aki középiskolai tanári oklevéllel rendelkezett. A születési évek tekintetében jelentős a szóródás. Jó részt 1918-19-ben született a hallgatóság, de 1900-as születési dátumig visszamenőleg találunk jelölteket a kollégiumban.³¹

A statisztikák tekintetében érdekes lehet a hallgatók vallás szerinti megoszlása és szociális helyzete. Előbbi szempont a magyarországi tanítóképző intézetek nagy száma miatt lehet érdekes. A két világháború között a tanítóképző intézetek több, mint 70%-a áll felekezeti tulajdonban. Ezek az intézetek pedig egyre inkább arra törekedtek, hogy intézeteikben képesített tanárok oktassanak. A felekezeteken belüli megoszlás is a tanítóképző között mutatkozó arányok szerint alakult, melynek következtében a katolikus hallgatók aránya magasabb, az összes többi felekezet aránya pedig alacsonyabb volt, mint az adott vallásúak aránya az összlakossághoz viszonyítva. A vallási hovatartozás vizsgálata abból a szempontból is érdeklődésre tarthat számot, ha tudjuk, hogy a hallgatók jelentős része volt tagja egyházi, rendi intézménynek.³² Azt még a Szegedre helyezés ellen demonstrálók is elismerték, hogy a tanárképző Szeged városában biztosítani tudta az egyházi tanítóképzők, különös tekintettel az apácarendek által fenntartott tanítóképzők tanári szükségleteinek kielégítését.³³

A hallgatók szociális helyzetét tekintve megállapítható, hogy általában véve a kollégium jelöltjei rosszabb helyzetben voltak az egyéb felsőoktatás intézmények hallgatói. Magyarázható mindez azzal, hogy az ő tanulmányaik húzódtak el a leghosszabban, amikor mások már kenyérkereső állásban lehettek és az egyébként a statisztikák által bizonyítottan szegény sorsú, alacsonysorból származó „apponyis szülők” sem voltak képesek a tanulmányok ilyenén mód elhúzódo támogatására. Ezért az 1906-os szabályzat is az alapján tett különbséget a belső és külső hallgatók között, hogy azok részesültek e támogatásban, vagy sem. A belső hallgatók tanulmányainak támogatását teljes körben vállalta az állam. A szegedi időszakban az ösztöndíjak váltják fel a közvetlen támogatások rendszerét. Elsősorban a Horthy-ösztöndíj, illetve a közalkalmazottak gyermekeinek járó ösztöndíj érdemel említést, ezt egészítették ki a különböző menza, illetve lakás, valamint az egyetemen tandíjkezdmények.

³¹ SCHILLING 1944. 156.

³² TÓTH 1996. 137-140.

³³ TÓTH 1996. 106.

Az egyházi hallgatók támogatását az illetékes egyháznak kellett biztosítania. Amennyiben ez valamilyen okból lehetetlennek bizonyult, amint az alábbi Szent Orsolya rendi nővérek esete is bizonyítja, megpróbálkozhattak pályázni az állami forrásokra.³⁴

„A Szent Orsolya rendiek kisvárdai rendháza kivételesen nagy nehézségekkel küzd. 1918-ban létesült és azóta jobb napokat még nem látott. Maga az Orsolya-rend a megszállással csaknem minden nagy, régi rendházát elvesztette és így Kisvárdán, minden segítség nélkül, a legmostohább körülmények között kellett kifejlesztenie elemi, polgári és tanítóképző intézetét, mely idő alatt 180 000 p. adósság keletkezett. Ennek a törlesztése a mai gazdasági viszonyok között nagyon kétséges. Újabb tetemes kiadást jelent a fenti 4 rendi tag továbbképzése, mert Szegeden nincsen zárdánk s így még a tandíj remélt elengedése után is fennmarad a lakás és eltartás nagy költsége, itthon pedig helyettük fizetéses, világi tanárnőket kellett alkalmazni.”³⁵

A hallgatók lakhatását az Eötvös kollégiumban, a Horthy kollégiumban, magánszállásokon, illetve egyházi kezelésben lévő internátusokban oldották meg, utóbbiakat természetesen a nem világi hallgatók esetében.

Az Apponyi kollégium minden napjaival kapcsolatos források nem állnak rendelkezésre, így a közösségi életről, hallgatói szervezetekről ebben az intézményben nem tudunk. Ami a hallgatói mozgalmakat illeti, egy 1945-ös jelentésből, amelyet a minisztérium számára készített az igazgatóság egy a hallgatóság és annak szervezeteinek 1945 előtt betöltött politikai szerepével kapcsolatos kérdőívre válaszolva kiderül, hogy semmilyen jellegű hallgatói mozgalom az apponyis jelöltek körében nem működött.

A II. világháború eseményei közvetve, vagy közvetetten a kollégium életét is érintették. Felvidék és Észak-Erdély visszatérésével, a visszacsatolt területeken jelentős tanárhiány bontakozik ki. Ezt tanítóképző újabb intézetek felállításával igyekeznek orvosolni. Ehhez azonban elengedhetetlen volt a tanítóképző-intézeti tanárok számának növelése. Mindezek miatt, mind a felvett tanárjelöltek, mind az átminősített középiskolai tanárok számában jelentős növekedés tapasztalható. Mindez azonban csak viszonylagos megoldást jelentett, hiszen hiába növelték a létszámot, a munkaszolgálatra, katonai szolgálatra behívott hallgatók miatt ismét megcsappant a tanárjelöltek száma.

Huszt József javaslata tükrözi vissza, hogy milyen sokrétű problémarendszer vezet a tanulmányi idő rövidítésének szükségességéhez: „A tanulmányi idő megrövidítése az egyetlen út, hogy minél rövidebb idő alatt, minél több kiképzett tanítóképző intézeti tanár kerüljön ki az Apponyi kollégiumból.” A tanács elfogadja a javaslatot, melynek felterjesztésében Huszti tovább indokolja

³⁴ TÓTH 1996. 147-150.

³⁵ CSML VIII. 22. b. Apponyi Kollégium iratai 2. doboz 157/1932.

annak szükségességét: „...a trianoni korszak levegőtlenése, az értelmiségi munkapiacon való nagy kínálat, az emberbőség, az állástalanok nagy száma és egyéb szempontok figyelembe vétele akkor bizonyos mértékig indokolta a két év mellett való megmaradást. Így alakult a tanítóképző intézeti tanári pályára való előkészület a leghosszabb időtartamú tanárképzéssé. Nagyon kedvező helyzetben kellett lennie annak a tanárjelöltnek, aki normális tanulmányi menet mellett 25-26 éves korán alul be tudta fejezni tanulmányit. Ez a körülmény különösen a férfiak számára a katonai szolgálat bevezetése után rendkívüli nehézségeket okozott. Mindezek a mozzanatok már előzőleg is gondolkodóba ejtették a kérdéssel foglalkozókat és most ehhez jár itt még a tanárhiány”.

Huszi ezt követően méltatja a kétéves képzés előnyeit, melynek köszönhetően az apponyis hallgatók kitűnő eredménnyel folytatták egyetemi tanulmányaikat, pályadíjakat nyertek, az egyetemi tanárok pedig előszeretettel alkalmazták őket tudományos segéderőként.

Ábrahám Ambrus tanárvizsgáló bizottsági elnök az előterjesztéshez fűzött levelében ugyancsak a két éves képzés sikerességét méltatja, de amint fogalmaz a két éves tanulmányi idő redukálásáról, „kötelességemnek tartom rámutatni, hogy ezzel az elsőrangú érdekekkel átmenetileg szembehelyezkedni a tanítóképzők érdeke.”³⁶

Ezen a minisztérium még megpróbált segíteni a tanulmányi idő részleges csökkentésével. (azok a hallgatók, akik a polgári iskolaival azonos főszerkezetű választottak, vagy kivételes irodalmi munkásságot fejtettek ki két évről egy évre csökkent a tanulmányi idejük, a gyakorlati idő viszont egységesen heti 20 helyett 10 órában állapították meg.).

Az 1944/45. tanév őszi féléve ugyan megindult a kollégiumban, de a hallgatók jelentős része nem tartózkodott a városban, így az oktatás gyakorlatilag megbénult. Az alsó fokú oktatásban 1938-tól meginduló reformfolyamat, amely 1945 után a demokratizálódás jegyében vett új lendületet nem befolyásolta alapjaiban a tanítóképző intézeti tanárképzést. 1947-ben azonban azzal, hogy megszűnik a Polgár Iskolai Tanárképző Főiskola és megindítja működését a három évfolyamos Pedagógiai Főiskola, elveszti létalapját a tanítóképzési tanárképzés.³⁷

1948 áprilisában a minisztériumi osztályvezető indoklás nélkül szólítja fel a kollégium igazgatóságát, hogy szüntessék be az I. évfolyamosok felvételét az 1948/49-es tanévre.³⁸ Az intézmény felszámolására 1949 február 28-án kerül sor, miután az igazgató helyére a miniszter által kijelölt számvetési, tulajdonképpen felszámoló biztost neveznek ki. Mivel szervezetileg a főiskola részeként működve ingó és ingatlan vagyonnal nem rendelkezett, a megszűnés az iratok átadásával történt meg. A megszűnés körülményeiről

³⁶ CSML VIII. 22. b. Apponyi Kollégium iratai 4. d. 1943. II. 4-i tanári kari ülés

³⁷ TÓTH 1996. 120-124.

³⁸ CSML VIII. 22. b. Apponyi Kollégium iratai 6. d. 190370/1948. VKM leirat

igen szűkös a forrásanyag, ezért jóformán csak az első évfolyamra való beiratkozást megtiltó igazán szűkszavú utasításból értesülhetünk. Az intézmény megszűnése talán szükségszerűségnek tűnhet az 1945-ös, 1947-es és 1949-es reformok ismeretében, amelyek mintegy légüres térbe taszították a tanítóképző intézeti tanárképzést is. Hozzájárult talán a megszüntetéshez az új ideológiai irányvonallal való összeférhetlenség, amennyiben az Apponyi kollégium egy nemzeti öntudattal átítatott, konzervatív és főként a szegedi időszakban némileg erős felekezetiességgel felruházott intézménynek minősült. Az Apponyi kollégium megszüntetésével minden esetre a magyar oktatási rendszert megfosztották egy nagyon jó szelekciós rendszerrel rendelkező, az igényességre és az egyéni készségekre építő és rendszerbeli helyét tekintve unikális jellegű intézménytől.